

Rijkdom der volksnamen

Plant en dier verheugen zich thans in een wetenschappelijke naam. Voor de bioloog zijn deze namen onmisbaar en ieder, die vreemdelingen over plant en dier wil spreken, zal zich gelukkig prijzen deze namen te kennen.

Zijn dan de Nederlandse namen voor plant en dier van geen waarde? Nee, integendeel, want flora en fauna zijn zó belangrijk in ons leven, dat de Nederlandse namen geheel onmisbaar blijven. Zelfs vormen zij een rijk cultuurbezit van ons volk.

Wie de betekenis dezer namen overwegen, gaat een nieuwe wereld open.

Ieder kent het madeliefje, maar hebt U er wel eens aan gedacht, dat in het woordje *made* een woord schuilt van oude stam, dat weide en hooiland betekent? We vinden dit woord ook in de plaatsnaam Made en Hoogmade, eveneens ook in vele streeknamen. Meadow uit het Engels staat daarmede in verband. En het woordje maaïen herinnert ons ook al aan het hooiland.

Van het geurend hooiland nu naar bos en hagen: vindt U vuilboom en sporkenhout geen vreemde namen?

Sporken doet denken aan sprokkel, hetgeen een woord is voor dood takje. Nu heeft de letter r de neiging haasje over te spelen met de klinker. Metathesis wordt dit verschijnsel genoemd. Zo kan men sprokkel en sporken naast elkander plaatsen. Het levende hout van sporkenhout is gemakkelijk te breken en zo is het niet vreemd, dat deze heester het *gewas met de dorre takjes* wordt genoemd.

In dezelfde richting gaat ook zijn andere volksnaam te weten vuilboom. Vuil betekent niet enkel smerig, maar tevens rot en voos. Zo spreekt men wel van vuile eieren. Toepasselijk is ook de Latijnse naam *Frangula*, die evenzeer op broosheid duidt. Het houdt verband met *frangere*, hetwelk breken betekent. Het voltooid deelwoord is dan *fractum*. Hier herkennen wij ons woordje breuk en wrak (scheepswrak). Alweer een toespeling op de breekbare twijgen. Deze wetenschap kan ons in het veld weer van dienst zijn.

Ook in hagen vindt men de meidoorn en iedereen denkt dan aan de bloei in de meimaand. Maar nee, het woordje *mei* heeft nog meer noten op haar zang dan de meest lofwaardige maand van het jaar. Want mei betekent nl. ook nog tak. En de meidoorn draagt doorns als takjes en dankt haar naam daar wel aan.

In betekenis van tak ontdekken we mei nu ook in schalmey, een houten fluit, die schalt en klinkt.

En ook in meiboom, een grote groene tak. Maar toen men deze zin van mei niet meer kende, sprak men van meibóóm. Hier nu twee aaneen geregen woorden met dezelfde betekenis; een verschijnsel, dat pleonasme wordt genoemd.

Mei als groene tak leeft nog wel in 'Schoon lieveke, waar waarde gij, dat gij mij gene mei en bracht...'

De meimaand brengt ons geen meikers, maar wel hangt deze kers aan dunne takjes.

Aan het eind van dit gemijer onder de hagen komen ons nog enkele padden voor de voeten: Het woordje pad nu mag een amphibie aanduiden, maar in de botanie moet U eer denken aan het Engelse pad, dat (stempel-)kussen betekent en ook wel eeltkussen onder de poot van een kat b.v.

Nu wordt het duidelijk, dat de padderus haar naam dankt aan de gezwollen sprieten, die a.h.w. kussentjes vormen en niets met kikkers van doen kunnen hebben.

Mijn heel oude Heukels geeft voor groot hoefblad de volksnaam paddeblad en treffend gelijken de grote gespannen bladen op kussens.

Ook de paddestoel doet meer een een krukje met kussen denken dan aan het paddebeest. Ja, wellicht heeft het dier zijn eigen naam eer te danken aan een vergelijking met het zachte kussen dan dat het woord in deze betekenis op zich zelve staat.

In dezelfde oude Heukels trof ik paddekaatje. Men ziet weldra een sprookjesfiguur, die de padden moet hoeden. Doch bij het naslaan bleek het een naam voor leverbloempje, wetenschappelijk *Hepatica* geheten. De volksmond heeft dit tot paddekaatje verbasterd. Hier is geen sprake meer van een kussen of dier, maar paddekaatje betreft een voorbeeld van volksetymologie. En met dit lieve kind besluit ik het betoog, vertrouwend dat onze volksnamen in ere zullen worden gehouden.

LITERATUUR

Etymologisch Woordenboek door Dr. J. de Vries (Aulapocket)

Geïllustreerde schoolflora voor Nederland door H. Heukels, 1906, derde druk

Waarnemingen, waarover men zich verheugt

PESTVOGEL

Op zaterdag 14 mei j.l. werd mijn aandacht - tijdens een excursie van het I.V.N. in het duingebied van Meijendel bij Wassenaar - plotseling getrokken door een nogal hoog, schrill 'srrr'-geluid. Omhoogkijkend zag ik op een van de dode top-takken van een nog niet in blad gekomen eik een vogel zitten ter grootte van een kleine spreeuw. Hij had een egaal licht-bruine borst, een donker kinnetje en een rood voorhoofd. Toen hij zijn kop omdraaide kreeg ik de zekerheid, dat ik met een eenzame *pestvogel* te maken had, want de flinke, puntige kuif achter op de kop was onmiskenbaar. Eigenaardig, zo midden in mei.

Twee excursie-deelnemers hebben de vogel ook kunnen bekijken, maar toen de anderen dichterbij kwamen, ging de vogel er luid 'srrr' roepend, vandoor.

A. A. M. Lommers, Den Haag